

NEKE RAZLIKE U ADAPTIVNOM PONAŠANJU UČENIKA BEZ TEŠKOĆA U RAZVOJU I UČENIKA S MENTALNOM RETARDACIJOM

Ljiljana Igrić

Zrinjka Stančić

Originalni znanstveni rad

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.4

SAŽETAK

Primjenom Skale adaptivnog ponašanja AAMD na uzorku 114 učenika bez teškoća u razvoju i 318 učenika s mentalnom retardacijom oba spola željelo se utvrditi razlike u nivou socijalizacije s ciljem primjene spomenute Skale i u dijagnostičke svrhe.

Rezultati ispitivanja pokazuju da se dvije grupe statistički značajno razlikuju kako u odnosu na usvojene vještine i navike (prvi dio Skale) tako i u odnosu na nepoželjne oblike ponašanja (drugi dio Skale), s time da su nešto veća odstupanja djece s mentalnom retardacijom u prvom dijelu Skale. Na taj se način utvrdila pragmatička valjanost Skale kao dijagnostičkog instrumenta za utvrđivanje mentalne retardacije.

1. UVOD

Pod adaptivnim ponašanjem ranije se podrazumijevala "socijalna kompetentnost" definirana prema Heberu (1961) kao "efikasnost s kojom osoba svladava prirodne i socijalne zahtjeve svoje okoline". Daljnji razvoj pojma adaptivno ponašanje djelomično je bio posljedica utvrđene neadekvatnosti QI kao mjere ljudskog ponašanja, a djelomično odgovor na potrebu da se nađe osnova za funkcionalnu klasifikaciju osoba s mentalnom retardacijom. Dollovom Vineland social maturity scale (1935) započelo je mjerenje adaptivnog ponašanja. Ova je skala dugo vremena predstavljala jedini instrument za mjerenje onih sposobnosti koje

se manifestiraju u svakodnevnim situacijama.

Kad je pojam adaptivno ponašanje uveden u definiciju mentalne retardacije (Herber, 1961) na inicijativu American Association of Mental Deficiency počelo se intenzivnije izučavati adaptivno ponašanje i mogućnosti njegovog mjerenja. U prvoj fazi razvoja mjerenja ponašanja prvenstveno se htjelo dobiti instrument za dijagnostiku mentalne retardacije, a manje za izradu individualnih programa rada.

Originalna Skala adaptivnog ponašanja AAMD, autora Nihire i sur. (1969) nastala je na temelju izučavanja i mjerenja adaptivnog ponašanja, a do danas je doživjela više modifikacija.

Brojna su istraživanja pokazala njene dobre mjerne karakteristike kao što su visoka valjanost (Roszkowski, 1980), pouzdanost (Issef i Spreat, prema Knapp i Salend, 1983., Igrić i Sekušak, 1990), te dobra diskriminacija stupnjeva mentalne retardacije (Eyman i Call, prema Knapp i Salend, 1983). U primjeni Skale su se uočili i neki problemi vezani uz prikupljanje podataka i njihovu interpretaciju. Tako je Givens (1980) ustanovio daleko veći broj pogrešaka u prvom dijelu Skale kod netreniranih nego kod treniranih procjenjivača. S tim u vezi pokazala se potreba za operacionalizacijom definicija, čime bi se smanjila nerazumljivost nekih čestica.

Sljedeći problem je dužina trajanja ispitivanja, međutim zaboravlja se da je za primjenu nekih uvriježenih standardiziranih testova inteligencije potrebno i duže vrijeme.

Primjedba je na drugi dio Skale da osim učestalosti ne govori o težini neprilagođenog ponašanja, niti o okolnostima u kojima se javlja. No pažljivom interpretacijom ponašanja taj se nedostatak može izbjeći.

Skala adaptivnog ponašanja AAMD dosada se u nas uglavnom primjenjivala u istraživačke svrhe, za utvrđivanje nivoa socijalne adaptacije djece i omladine s mentalnom retardacijom, vodeći računa o različitim uvjetima odgoja i obrazovanja u koji su uključeni te o nekim karakteristikama osoba s retardacijom.

Međutim da bi Skala postala sastavni dio dijagnostičke procedure u nas potrebno je utvrditi norme za populaciju djece bez teškoća u razvoju i norme za populaciju s mentalnom retardacijom. Veličina odstupanja učenika s mentalnom retar-

dacijom od učenika bez teškoća u razvoju iste kronološke dobi u odnosu na adaptivno ponašanje biti će jedan od pokazatelja mentalne retardacije.

S druge strane položaj učenika s mentalnom retardacijom u grupi retardiranih usmjeravat će individualni program rada.

2. CILJ ISPITIVANJA

Ovim se radom žele ispitati razlike u nivou adaptivnog ponašanja između učenika bez teškoća u razvoju i učenika s mentalnom retardacijom. Na taj način će se dobiti potpuniji uvid u odstupanja u adaptivnom ponašanju u učenika s mentalnom retardacijom, što je naročito važno znati za organizaciju edukacijske integracije učenika s retardacijom.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

Ispitivanjem su obuhvaćena dva uzorka i to: 114 učenika bez teškoća u razvoju polaznika prvog do četvrtog razreda osnovne škole (prosječna KD = 8,5 god.) i 318 učenika s mentalnom retardacijom (prosječna KD = 13,5 god.) polaznika prvog do osmog razreda škole pod posebnim uvjetima. Ispitivanje je provedeno na području Zagreba, Slavonskog Broda i Osijeka. Uzorak djece bez teškoća u razvoju je mlađe starosne dobi iz razloga što Skala ne bi bila dovoljno osjetljiva kod učenika bez teškoća starije dobi.

3.2. Mjerni instrument

Primjenjena je Skala adaptivnog ponašanja AAMD I i II dio. Procjenu su vršili nastavnici

i roditelji na temelju intervjua s ispitivačima (defektolozi i studenti defektologije). U obradu je uključeno 8 varijabli¹ prvog dijela i svih 14 varijabli drugog dijela.

3.3. Metode obrade rezultata

Na temelju prikupljenih rezultata mjerenja izračunati su osnovni statistički parametri. Razlike među grupama ispitanika testirane su analizom varijance i diskriminativnom analizom, algoritam SDA (Momirović,

Gredelj, Szivovicza, 1977)². Usljed razlika u starosnoj dobi dva uzorka izvršena je parcijalizacija dobi.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Diskriminativna analiza varijabli prvog dijela Skale adaptivnog ponašanja AAMD (Tablica 1) ukazuje na vrlo izraženu statistički značajnu razliku između učenika bez teškoća u razvoju i učenika s mentalnom retardacijom ($F=139.93$, $Q=.00$). Razlika u

Tablica 1

Analiza varijance i diskriminativna analiza varijabli I dijela AAMD skale

Područje	$\bar{X}_{MR}$	σ_{MR}	$\bar{X}_{NORM}$	σ_{NORM}	F	Q	R	A
1. Samostalnost	-.19	.96	.75	.77	87.82	.00	.38	.84
2. Tjelesni razvoj	-.07	1.05	.28	.65	11.10	.00	.14	.50
3. Upotreba novca	-.21	.96	.83	.65	111.04	.00	.42	.82
4. Komunikacija	-.20	.94	.81	.78	106.62	.00	.41	.89
5. Brojevi i vrijeme	-.18	.97	.74	.70	86.83	.00	.38	.85
6. Aktivnosti u domaćinstvu	-.14	.95	.57	.88	48.69	.00	.29	.75
7. Samoinicijativnost i ustrajnost	-.19	.93	.75	.88	91.73	.00	.39	.72
8. Socijalna interakcija	-.16	1.00	.63	.64	60.08	.00	.32	.70

$C_{MR} = -.49$

$\lambda = 4.10$

$C_{NORM} = 1.96$

$F = 139.93$

$Q = .00$

Legenda: $\bar{X}_{MR}$ i $\bar{X}_{NORM}$ -aritmetičke sredine mentalno retardiranih učenika i učenika bez teškoća u razvoju

R - koeficijent diskriminacije

A - koeficijent korelacije varijabali i diskriminativne funkcije

C_{MR} i C_{NORM} - centriodi grupa

¹ Područje vezano uz radno mjesto nije se ispitalo zbog dobi ispitanika, a "odgovornost" je izbačena u računskoj obradi podataka (konstanta).

² Momirović, K., M. Gredelj i L. Szivovicza: Multivarijatna analiza, ZDR, Zagreb, 1977.

centroidima dviju grupa je 2,45 standardne devijacije, što se uklapa u dijagnostički kriterij mentalne retardacije, da se samo značajno odstupanje, veće od 2 standardne devijacije u kognitivnim funkcijama i adaptivnom ponašanju može smatrati mentalnom retardacijom.

U svih osam područja usvajanja vještina i navika svakodnevnog života utvrđene su statistički značajne razlike između učenika bez teškoća u razvoju i učenika s mentalnom retardacijom. Najveće razlike su prema veličini F-testa u "upotrebi novca" i "komunikaciji", a najmanje u "tjelesnom razvoju", slično kao što je nađeno i u usporedbi učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovnim uvjetima s mentalno retardiranim učenicima u posebnim uvjetima (Igrić, Stančić, 1990).

Koeficijenti diskriminacije su pretežno između .30 i .40, osim, "tjelesnog razvoja" s .14, a koeficijenti korelacija s diskriminativnom funkcijom ukazuju na naročito značenje u razlikovanju dviju grupa slijedećih područja: "komunikacija", "brojevi i vrijeme", "samostalnost" i "upotreba novca".

Iz ovih se pokazatelja može zaključiti da važnu ulogu u odstupanju u adaptivnom ponašanju djece s mentalnom retardacijom imaju ona područja svakodnevnog života koja pretpostavljaju viši stupanj razvijenosti kognitivnih funkcija. Analizirajući stupanj usvojenosti vještina i navika svakodnevnog života Igrić (1990) nalazi da učenici s mentalnom retardacijom na stupnju lake retardacije zauzimaju, prema američkim normama (Nihira i sur., 1975), najpovoljniji položaj u populaciji retardiranih u odnosu na "upotrebu novca", "brojeve i vrijeme", te

"aktivnosti u domaćinstvu". Slabiji su u "samostalnosti", "tjelesnom razvoju" i "samoinicijativi" (četvrti decil), što se smatra nepovoljnijim obzirom na laki stupanj retardacije ispitane grupe. Očito je da se rehabilitacija lako retardiranih u nas ne provodi u optimalnim uvjetima, niti se koriste najefikasnije metode obzirom na nivo koji dostižu osobe s retardacijom u drugim sredinama.

Što se tiče učenika bez teškoća u razvoju polaznika nižih razreda osnovne škole, oni postižu najviše bodova u "tjelesnom razvoju" (96% od maksimalno mogućih), a na drugim područjima oko 80%, te njihova dostignuća možemo smatrati zadovoljavajućim. Najslabiji su u "aktivnostima u domaćinstvu" s 50,5% usvojenih vještina.

Prema tomu bez obzira na viši stupanj usvojenosti onih vještina koje pretpostavljaju prisustvo viših kognitivnih sposobnosti, ova grupa lako retardiranih upravo se na tim područjima najviše razlikuje od učenika bez teškoća u razvoju. S druge strane premda su njihove razlike u tjelesnom razvoju znatno manje, učenici bez teškoća u razvoju u tom području postižu gotovo maksimum bodova, a učenici s mentalnom retardacijom ne postižu zadovoljavajući nivo (prema američkim normama). Drugim riječima, kad bi stimulacija motorike i percepcije dobila veće značenje u rehabilitaciji djece s mentalnom retardacijom moglo bi se očekivati smanjenje razlika u tjelesnom razvoju između retardiranih i neretardiranih.

Dvije grupe učenika statistički se značajno razlikuju po ponašanju (Tablica 2), na što ukazuju rezultati diskriminativne analize ($F=32.76$, $Q=.00$).

Tablica 2

Analiza varijance i diskriminativna analiza varijabli II dijela AAMD skale

Područje	$\bar{X}_{MR}$	σ_{MR}	$\bar{X}_{NORM}$	σ_{NORM}	F	Q	R	A
1. Sklonost silovitom ponašanju i uništavanju	.09	1.06	-.33	.60	15.69	.00	.33	.77
2. Nesocijalno ponašanje	.07	1.08	-.27	.49	11.00	.00	.27	.73
3. Otpor prema autoritetu	.10	1.06	-.37	.55	20.08	.00	.37	.76
4. Neodgovorno ponašanje	.04	1.10	-.16	.40	3.49	.06	.16	.54
5. Povučeno ponašanje	.10	1.06	-.39	.52	22.08	.00	.39	.41
6. Stereotipno ponašanje i manirizmi	.08	1.10	-.32	.33	14.69	.00	.32	.63
7. Neprimjerene navike u kontaktu s drugima	.04	1.11	-.16	.18	3.74	.05	.16	.56
8. Neprihvatljive govorne navike	.04	1.09	-.17	.26	4.03	.05	.17	.64
9. Neprihvatljive i neobične navike	.06	1.09	-.22	.48	6.98	.01	.22	.68
10. Ponašanje upravljeno protiv sebe	.05	1.08	-.18	.57	4.84	.03	.18	.50
11. Sklonost hiperaktivnom ponašanju	.07	1.06	-.27	.66	10.42	.00	.27	.56
12. Neprihvatljivo seks. ponašanje	.04	1.11	-.16	.24	3.85	.05	.16	.38
13. Psihički poremećaji	.09	1.04	-.35	.59	18.81	.00	.36	.70
14. Upotreba lijekova	.06	1.11	-.22	.11	7.00	.01	.22	.29

$C_{MR} = .26$
 $C_{NORM} = -1.01$

$\lambda = 1.08$

F = 32.76
 Q = .00

Legenda: $\bar{X}_{MR}$ i $\bar{X}_{NORM}$ - aritmetičke sredine grupa
 R - koeficijent diskriminacije
 A - koeficijent korelacije varijabli i diskriminativne funkcije

C_{MR} i C_{NORM} - centriodi grupa

Nepoželjna ponašanja su znatno manje prisutna u učenika bez teškoća u razvoju ($C_{NORM} = -1.01$) nego u učenika s mentalnom retardacijom ($C_{MR} = .26$), tj. razlika među centroidima grupa je veća od jedne standardne devijacije (1.27).

U trinaest varijabli drugog dijela Skale nađene su na osnovi analize varijance statistički značajne razlike među grupama uz $P = .05$. Najveća vrijednost F-testa je u povučenom ponašanju ($F = 22.00$) i u "otporu prema autoritetu" ($F = 20.00$). Prema veličinama koeficijenata diskriminacije također se učenici s mentalnom retardacijom najviše razlikuju od neretardiranih po prisustvu povučenosti i otporu prema autoritetu. Koeficijenti korelacija s diskriminativnom funkcijom ističu važnost slijedećih varijabli u razlikovanju grupa: "sklonost silovitom ponašanju i uništavanju", "otpor prema autoritetu", "nesocijalno ponašanje" i "psihički poremećaji".

Analizom nepoželjnih ponašanja u učenika s mentalnom retardacijom (Igrić, 1990) ustanovilo se da je njihov položaj najnepovoljniji u odnosu na "povučenost" (deveti decil). Međutim niti ih drugi oblici nepoželjnog ponašanja ne svrstavaju u povoljniju poziciju (zauzimaju osmi decil), odnosno oni spadaju u 20% populacije retardiranih s najučestalijim nepoželjnim ponašanjima. Nešto su manje prisutni "silovito ponašanje i uništavanje", "nesocijalno ponašanje" i "neodgovorno ponašanje".

S druge strane učestalost nepoželjnih ponašanja u učenika bez teškoća u razvoju je vrlo mala, a kad se javljaju, onda su to obično psihički poremećaji ($\bar{X} = 2.4$) ili nesocijalno ponašanje ($\bar{X} = 2.6$).

Tako nam rezultati ispitivanja pokazuju da su u učenika s retardacijom znatno češći nepoželjni oblici ponašanja premda se njihovo prisustvo ne smatra karakteristikom osoba s mentalnom retardacijom. Još je više zabrinjavajuća njihova učestalost obzirom da se radi o djeci obuhvaćenoj permanentnim defektološkim tretmanom u posebnim uvjetima.

5. ZAKLJUČAK

Ako usporedimo razlike među grupama prema usvojenosti vještina i navika svakodnevnog života i po prisutnosti nepoželjnih ponašanja možemo ustanoviti da se grupe više razlikuju prema usvojenosti navika (prvi dio Skale). Centroidi grupa su znatno udaljeniji u odnosu na prvi dio Skale (više od dvije standardne devijacije) nego u odnosu na drugi dio. Iz toga se može zaključiti da učenike s mentalnom retardacijom od učenika bez teškoća u razvoju razlikuju u prvom redu usvojene vještine i navike svakodnevnog života. Razlikama među grupama doprinosi i veće prisustvo nepoželjnih ponašanja u djece s mentalnom retardacijom, ali su njihovi centroidi udaljeni oko jednu standardnu devijaciju.

Razlike se očituju ne samo u odnosu na prvi i drugi dio Skale u cjelini već i po pojedinim područjima. U usvajanju vještina i navika odstupanja su izrazita na svim područjima, ali ipak najviše tamo gdje su potrebne više kognitivne funkcije. U djece s mentalnom retardacijom češći su svi analizirani oblici poremećaja u ponašanju, kako je pokazala analiza varijance, nego u djece bez teškoća u razvoju.

Ovim se ispitivanjem nadalje pokazala dobra pragmatička valjanost Skale adaptiv-

nog ponašanja AAMD i to naročito njenog prvog dijela koji se odnosi na usvajanje vještina i navika. Naime, grupa djece s mentalnom retardacijom značajno odstupa u adaptivnom ponašanju od rezultata učenika bez teškoća u razvoju, čime se opravdala

primjena ove Skale kao dijagnostičkog instrumenta za utvrđivanje mentalne retardacije u djece osnovnoškolske dobi, što je u skladu s rezultatima primjene kod adolescenata s mentalnom retardacijom (Mavrin-Cavor, 1986).

6. LITERATURA

1. Doll, E.A.: The Vineland Social Maturity Scale, Training School Bullatin, 32, 1-7.
2. Givens, T.: Scorer reliability on the AAMD Adaptive Behavior Scale, Public School Version, Part one, Psychology in the Schools, 198, 17, 335-338.
3. Heber, R.: A Manual on Terminology and Classification in Mental Retardation, American Journal of Mental Deficiency, 1961, Monograf Supplement.
4. Igrić, Lj.: Adaptivno ponašanje učenika s mentalnom retardacijom u relaciji s nekim prediktorima, Defektologija, 1990, (u tisku).
5. Igrić, Lj. i Sekušak, S.: Neki rezultati primjene AAMD skale adaptivnog ponašanja - I dio na djecu i omladinu s težom mentalnom retardacijom, Defektologija, 1990 (u tisku).
6. Igrić, Lj. i Stančić, Z.: Komparacija uspješnosti socijalne adaptacije učenika usporenog kognitivnog razvoja i učenika s mentalnom retardacijom u redovnim i posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja, Zbornik referata II, Društvena briga za odgoj i obrazovanje i socijalnu sigurnost djece i maloljetnika sa smetnjama u razvoju. Integracija, alternativa i inovacija, Alpe-Jadran, Ljubljana, 18-20. 10. 1990, (u tisku).
7. Mavrin-Cavor, Lj.: Efekti odgojno-obrazovnog procesa na uspješnost socijalizacije mentalno retardiranih adolescenata, Pregled problema mentalno retardiranih osoba, 1986, 22, 247- 253.
8. Nihira, K., Foster, R., Shellhaas, M. i Leland, H.: AAMD Adaptive Behavior Scale. American Association on Mental Deficiency, Washington, 1969.
9. Nihira, K., Foster, R., Shellhaas, M., Leland, H.: Manual AAMD Adaptive Behavior Scale, American Association on Mental Deficiency, Washington, 1975.
10. Roszkowski, M.: Concurrent validity of the Adaptive Behavior Scale as assessed by the Vineland Social Maturity Scale, American Journal of Mental Deficiency, 1980., 86-89.

SOME DIFFERENCES IN ADAPTIVE BEHAVIOR IN PUPILS WITH NO DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES AND PUPILS WITH MENTAL RETARDATION

Summary:

The Scale of Adaptive behavior AAMD was applied on the sample of 114 pupils with no developmental difficulties and 318 pupils with mental retardation of both sexes, with the purpose to estimate differences in the socialisation level. This Scale was administered with the diagnostic purpose too.

Investigational results show that these two groups are statistically significantly different regarding skills and habits (the first part of Scale), as well as in undesired ways of behavior (second part of the Scale). Children with mental retardation obtained lower results on the first part of Scale. In this way the pragmatic validity of the Scale as a diagnostic instrument for mental retardation was estimated.